

CREATIVITAT I EDUCACIÓ

Mònica Guerrero Rosset
Primavera pedagògica, maig 2009

SÍNTESI

«Sense valors eterns i universals [...] si com ens diu Sartre quedem del tot lliures, fins i tot dels valors de la societat, només ens queda crear-los. Creativitat. [...] La creació –lliure i responsable– de valors per tirar endavant una educació que a més d'aprenentatge tecnocientífic sigui autonomia i eleutherosis. [...] Consciència, llibertat, responsabilitat i creativitat, juntament amb l'esperit, són cinc maneres de fer referència a una realitat. Physis i polis, natura i civilització, impliquen que el procés educador apunta a la moral».¹

Octavi Fullat ens proposa, amb aquestes paraules, una reflexió axiològica, a la vegada sobre els valors existents, els “ja no existents” i els que haurien d'existir. Encara podríem plantejar una altra categoria, els “inexistents” i que mai no han existit, però aquests qui els coneix?

Ara que sembla que els grans relats han caigut com un simple mur de pedra, ara que la raó universal no pot dictar més utopies, ara que s'han esmicolat els grans fonaments o les grans narracions, com ens ho fem per a orientar l'acció humana, individualment i col·lectiva?

Les societats occidentals en què vivim es transformen contínuament. Globalització, postmodernitat, hipermodernitat, postindustrialització..., estem immersos en un context complex, plural i en constant moviment. Si acceptem que no només en formem part passivament, sinó que en som en part responsables, l'educació és una dimensió de l'humà que no ens pot deixar indiferents. Si almenys ens posem d'acord per a dir que educar pot ser transformar, com diu Olivier Reboul, fer camí cap a quelcom de millor, se'ns obre un immens camp de reflexió.

El plantejament axiològic sobre l'acció humana, o millor encara sobre l'acció de l'ésser humà com a educand, és un tema que travessa llargament i amplia l'obra d'Octavi Fullat. Ja als anys 70, amb el seu magistral assaig *Las finalidades educativas en tiempo de crisis*, ens interpel·lava amb una qüestió essencial, cap on fa camí l'acció educativa? Quin *telos* per la *paideia*?

El qüestionament sobre el sentit, els valors i les finalitats fonamenten el discurs filosòfic de l'educació: *Per què?* (quins motius) *Per a què?* (quines finalitats) *Per qui?* (quin ésser humà, quines relacions) i finalment, *Com?* (quines metodologies i eines). Pensar en els valors i les finalitats per a organitzar l'acció més coherent possible. Mestres, educadors o pedagogs ens trobem amb la necessitat de decidir i organitzar el quotidià, ens trobem constantment al cor d'aquesta dialèctica intrínseca a la mateixa acció educativa que ens confronta sovint a paradoxes d'acció com: fer i pensar, exigir i estimar, assegurar i alliberar, raonar i sentir, expressar i escoltar, desvetllar i posar límits... Considerant la responsabilitat que tenim i la complexitat del context que ens envolta, la nostra tasca no es pot limitar a reproduir models obsolets (de relació, d'acció, d'organització, d'escola...) encara que es tracti dels models dominants.

Per què *creativitat* i *educació*?

¹ FULLAT, O. *Teories i institucions contemporànies de l'educació*. UOC: Barcelona, 1996.

En l'últim terç del segle XX, l'educació –en els seus diferents àmbits– ha integrat la creativitat tant en la seva pràctica com en els seus discursos.

La noció de “creativitat” té un doble origen:

- Per una banda, la *creació*.
- Per l'altra, la *imaginació creadora* (en oposició a la *imaginació reproductora*).

El caràcter més teològic del primer es complementa amb el caràcter més antropològic del segon, tot i que certs autors parlen també de creació humana.

Els dos punts de partida nodreixen els discursos sobre el procés i l'acte de creació en el camp de l'art, sobretot en la primera meitat del segle XX, amb el naixement de l'art modern i els autors–artistes que van dur a terme tot un treball de teorització i conceptualització (com Kandinsky, Klee, Matisse...). Des d'aquest enfocament, la creació s'ha definit com una força –una necessitat interior– que implica una determinada cosmovisió (lligada a l'estètica).

La psicologia experimental de mitjans del segle XX pren la noció d'imaginació creadora com un dels eixos importants de les seves recerques (i en relació amb les noves teories positivistes sobre la intel·ligència), així els investigadors americans introduiran la noció de *creativity*. En el cas francès, el mot *créativité* és adoptat per l'Académie Française el 1971. El concepte apareix llavors en els diccionaris de psicologia, i serà estudiat més tard pel conductisme, la psicoanàlisi, la psicologia cognitiva i sociocognitiva. Alguns corrents psicològics desenvolupen i defensen actualment testos de mesura de la creativitat. Des d'aquesta perspectiva, *creativitat* s'ha definit com a una capacitat de l'ésser humà que es tradueix en una sèrie de competències o habilitats permetent de resoldre problemes des d'un pensament divergent.

Les institucions educatives amb els discursos oficials o les teories del pensament educatiu, han rebut directament aquestes influències. Alguns pedagogs i educadors s'han inspirat en l'art i la psicologia per fonamentar les pràctiques de la creativitat. En el camp de l'*educació especial* s'ha desenvolupat la perspectiva terapèutica, les pràctiques artístiques de creació permeten l'expressió del “jo” i talment l'inici d'un procés de cura o de reconstrucció. En el camp de l'educació formal s'ha promogut l'ensenyament dels llenguatges artístics com a via necessària d'accés a una visió estètica del món i a uns determinats coneixements tècnics i culturals. Però també s'ha integrat la noció de creativitat des de la necessitat de construir un pensament original i divergent, per a aprendre a solucionar problemes de manera rica i eficaç.

Veiem, doncs, que hi ha diferents concepcions possibles de la “creativitat”, una creativitat artística (estètica), una creativitat tecnocientífica (utilitarista), i potser, en podem proposar almenys una tercera, una creativitat antropològica (ètica). D'aquesta manera, ens podem demanar: ser creatiu pot ser una manera d'ésser en el món? Una manera d'existir com a ésser qüestionant, de recerca, de crítica? Creativitat pot ser una categoria antropològica definint l'ésser humà des d'una posició heurística envers el món? L'ésser actor, transformador, creador... des de quins valors, des de quin punt de partida, quines intencions, quines possibilitats i amb quins límits? La intenció i la capacitat d'imaginar, inventar i crear no porta intrínscia la legitimitat de fer-ho.

Qüestionant l'axiologia i la teleologia de l'educació, se'ns planteja el problema ètic. L'haver de ser enfront del ser. Per tot plegat, quina sintonia creadora ha d'adoptar l'educació?